

Fecr Yayınları: 609

GAYB BİLGİSİ VE GAYBÎ MESELELER

Dr. Faruk GÜN

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Editörler
Prof. Dr. Veysi ÜNVERDİ
Doç. Dr. Mehmet Aziz YAŞAR

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
NY MATBAACILIK YAYINCILIK
KAĞITÇILIK TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0533) 591 86 17 (Sertifika no: 50732)

1. Baskı: Kasım 2022

ISBN: 978-625-8304-56-5

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

GAYB BİLGİSİ VE GAYBÎ MESELELER

Dr. Faruk GÜN

Editörler
Prof. Dr. Veysi ÜNVERDİ
Doç. Dr. Mehmet Aziz YAŞAR

Ankara 2022

Dr. Faruk GÜN

Lise Öğrenimini Patnos İmam-Hatip Lisesinde tamamladı. Lisans Eğitimini Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde aldı. Lisans Eğitiminden sonra Erzurum'da Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olan Ömer Nasuhi Bilmen İhtisas Eğitim Merkezinde eğitim gördü. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında Yüksek Lisans eğitimine başladı. Yüksek Lisansını "*Kelâm'da Günah Proplemi ve Şeytan Bağlamı*" adlı çalışma ile 2012'de tamamladı. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde hazırladığı "*Kelâm İlminde Gayb Alemi*" adlı çalışması ile 2020'de Doktor unvanını aldı. Mart 2021'de Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Kelâm Anabilim Dalına Doktor Öğretim Üyesi olarak atandı. Halen aynı fakültede görevlerine devam eden Gün Arapça ve İngilizce bilmektedir.

İÇİNDEKİLER

TAKDİM -----	7
ÖN SÖZ -----	9
GİRİŞ	
VARLIK VE ÂLEM -----	13
I. VARLIK-----	14
A. KADİM VARLIK -----	17
B. ALLAH-----	22
1. İLÂHÎ İSİMLER -----	32
2. İLÂHÎ SIFATLAR-----	37
a. Zâti (Selbi-Tenzihî) Sıfatlar -----	41
b. Sübûtî Sıfatlar -----	43
C. HÂDİS VARLIK -----	47
1. CEVHER -----	47
2. CİSİM-----	50
3. ARAZ -----	52
II. ÂLEM-----	56
A. ÂLEMİN KELİME ANLAMI VE MÂHİYETİ-----	56
B. ÂLEMİN KISIMLARI -----	59
1. ŞEHÂDET ÂLEMİ-----	59
2. GAYB ÂLEMİ-----	60
BİRİNCİ BÖLÜM	
GAYB ÂLEMİNİ BİLME YOLLARI-----	77
I. KELÂM İLMİNDE BİLGİ YOLLARI -----	81
A. SAĞLAM DUYULAR -----	82
B. AKIL -----	83
C. DOĞRU HABER -----	86
II. SUBJEKTİF BAZI BİLGİ EDİNME YOLLARININ KELÂM İLMİNDEKİ YERİ -----	89
A. İLHAM -----	89
B. KEŞF -----	94
C. KERÂMET-----	97
Ç. İSTİHÂRE -----	102
D. RÜYA -----	104
III. KELÂMİ DEĞERİ OLMAYAN BİLGİ YOLLARI -----	108
A. MÂSUM İMÂM -----	108

B. CEFR VE EBCED -----	110
C. ASTROLOJİ VE BURÇLAR -----	112
Ç. FAL -----	115
D. KEHANET -----	117
E. SİHİR-BÜYÜ-----	119
IV. GAYB ÂLEMİNİ BİLME İMKÂNI -----	125

İKİNCİ BÖLÜM

GAYB ÂLEMİNİN UNSURLARI -----	137
I. GAYB ÂLEMİNİN CANLI VARLIKLARI -----	137
A. MELEK -----	137
B. RUH -----	144
C. CİN-----	152
Ç. ŞEYTAN -----	157
D. YE'CÛC VE ME'CÛC -----	163
E. MEHDÎ -----	166
F. KAHTÂNÎ-----	173
G. ÎSÂ-MESİH-----	176
H. SÜFYÂN -----	183
I. DECCÂL -----	186
İ. HIZIR -----	190
J. DÂBBETÜ'L-ARZ-----	195
II. GAYB ÂLEMİNİN CANSIZ VARLIKLARI -----	198
A. ARŞ -----	198
B. KÛRSÎ -----	202
C. LEVH-İ MAHFÛZ -----	204
Ç. KABİR-----	209
D. BERZAH -----	212
E. SÛR -----	217
F. ARASÂT -----	220
I. A'RÂF -----	221
İ. AMELLERİN TARTILMASI -----	224
J. SIRAT -----	225
K. LİVÂÜ'L-HAMD -----	227
L. HAVZ-I KEVSER-----	228
M. CENNET -----	230
N. CEHENNEM -----	233
SONUÇ -----	237
KAYNAKLAR -----	247
DİZİN -----	265

TAKDİM

Kelâm düşüncesinde âlem, “Allah’ın dışındaki her şey” olarak tanımlanır. Buna göre dünya, ahiret, melek, cin, insan, hayvanlar, bitkiler, cansız varlıklar ve bunların tüm özelliklerinin toplamı âlemi oluşturur, diğer bir deyişle bunların hepsi âlem kapsamı içine girmektedir. Âlem, Kur’an’da genellikle “gökler, yer, ikisi arasındakiler veya göklerde ve yerde bulunanlar” tabirleriyle ifade edilir.

Mahiyetine gelince âlem kapsamında bulunan tüm bu varlıklar, Yüce Allah’ın yaratmasıyla meydana gelmiştir ve O’nun mülkü, tasarrufu ve kanunları altındadır. Âlemin bir unsuru için geçerli olan kanunlar hepsi için geçerlidir. Mâtürîdî’nin ifadesiyle, insan fiillerinden cevher, cisim ve arazlara kadar her şeyin yaratıcısı Allah’tır. Âlem kapsamında bulunan şeylerin büyük-küçük, yerde-gökte, yüksekte-alçakta, duyulur-duyu dışı yani şâhid-gâib, canlı-cansız, akıllı-akılsız, iradeli-iradesiz olması yaratılmış olmalarına engel teşkil etmez; hepsi âlem kapsamı içindedir ve Allah’ın yaratmasıyla vücut bulmuşlardır. Buna göre âlem kapsamında bulunan varlıklar *adetullah* gereği Allah’ın irade ve kudretiyle araz denilen birtakım özellikleri taşıyan cevherlerin birleşmeleriyle oluşan cisimlerden ibarettir.

Öyleyse yeryüzündeki varlıklar ne kadar cisim veya cismanî ise gökyüzünde bulunan veya görünmeyen (gâib) boyutta yer alan melek, cin ve ruh gibi varlıklar da aynı şekilde cisim veya cismanîdirler. Nitekim görünmeyen varlıkların farklı anlaşılmasının önüne geçmek için İmam Mâtürîdî açıkça “melekler görünmeyen cisimlerdir” diye beyanda bulunmuş, Cüveynî gibi âlimler ruhun cisim, Bâkallânî ve Ebû Bekir İbnü’l-Arabî gibi âlimler ise araz olduğunu dile getirmişlerdir. İster cisim ister araz densin netice itibariyle her ikisinin varacağı sonuç ruhun cisim veya cismanî olduğudur, çünkü arazlar cisimlerin ayrılmaz özellikleri olduğundan cisim olmasalar da cismanîlik kapsamına girerler. Buradan hareketle gayb, *insanın bilemediği, şehadet ise insanın bilebildiği alan* olarak tanımlanır. Öte yandan gayb için *beş duyunun ulaşamadığı ve yetersiz kaldığı alan* şeklinde bir tanım da mevcuttur. Dolayısıyla gayb âlemi, bütünüyle habere dayalı bir bilgi alanıdır. Gaybdan alınan haberler konusunda akıl, ancak makul olanı bulmak şeklinde bir hüküm ortaya koyabilir.

Gayb alanından elde edilen bilginin duyular yoluyla tespit çok kolay değildir. Ancak bazı gaybî bilgilerin duyulara dayanması ihtimali de söz konusudur. Sözgelimi “Aynı şekilde kesin inananlardan olsun diye biz göklerin ve yerin mülkünü/yönetimimiz altındaki olgu ve olayları İbrahim’e gösteriyorduk” (el-En’âm 6/75) mealindeki ayet ile “Ayetlerimizi göstermek için bir gece kulunu Mescid-i Haram’dan etrafını mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ’ya götüren Rabbin her türlü noksandan münezzehtir” (el-İsrâ 17/1) ayetleri sanki Hz. İbrahim ve Hz. Peygamber’e görme yoluyla gâib olan bir takım şeylerin gösterildiğini ifade etmektedir. Öte yandan Hz. Musa’nın Tur dağından işittiği ses de aslında gaybî alandan bilgi veren bir ses olarak değerlendirilebilir. Bu bilgiyi elde etmenin yolu genellikle ve kesin olarak ancak peygamberler vasıtasıyladır. Son peygamber Hz. Muhammed Mustafa’nın (sav) getirdiği Kur’an ve sünnet ile Allah’ın bildirdiği ve izin verdiği kadarıyla gayb aleminden bilgi verilmiştir. Kur’an’da muttakilerin zikredilen en öncelikli vasfı da gayba inanmalarıdır. İnanığımız gayb ise ilahî bildirimle bildirilendir. Gayb hakkındaki çalışmalarda işte bu bilgilerin derlenip toparlanıp sunulmasıyla gerçekleşir. Peygamberlik son bulduğuna göre bu alana dair yeni bilgilerin elde edilmesi söz konusu değildir. Öyleyse ortaya konulacak bilgiler Hz. Âdem’den Hz. Muhammed Mustafa’ya (sav) kadar peygamberler silsilesinden gelen bilgilerdir. Bu alana dair çalışma da bu bilgilerin derlenmesi, tasnifi ve yorumundan ibaret olacaktır.

“Nedir bu gayb âlemi?” dersek, işte elinizdeki kitapta Dr. Faruk GÜN meslektaşımız büyük bir gayret göstererek bu âleme dair bilgileri kaynaklardan derlemiş, hakkında yapılan yorumları değerlendirmiş ve iki kapak arasında somut bir eser olarak bizlere takdim etmiştir. Bu çalışma tabii ki gayb âlemi hakkında ilk değil son olmayacaktır. Şu kadar var ki elinizdeki kitap bu alanda yazılmış nispeten en kapsamlı eserlerden biridir. Bu kitap yoluyla bu alana ve bilgisine dair birçok malumatı elde edeceğinizi umuyorum. Uzun ve yorucu bir çalışma sonucu ortaya konulan böyle bir eseri bizlere kazandırdığı için meslektaşımız Dr. Faruk GÜN teşekkürü ve takdiri hak etmektedir. Daha nice güzel ve nitelikli çalışmalara imza atacağına dair de kendisine güvencemiz tamdır.

Değerli meslektaşımızın yolu açık, zihni berrak, eli güçlü, kalemi işlek olsun inşallah...

10 Rebiülevvel 1444 / 5 Kasım 2022

Prof. Dr. Çağfer KARADAŞ

Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ÖN SÖZ

Kelâm âlimlerine göre “âlem” Allah dışında var olan her şeyi ifade eder. Bu âlemin duyulara konu olan kısmının yanında duyular ile algılanamayan kısmı da bulunmaktadır. Âlemin duyular ile algılanan kısmına şehâdet, bu algı dışında kalanına gayb adı verilir. İfade kolaylığı olması açısından bu iki kısım için gayb âlemi ve şehâdet âlemi isimleri kullanılmaktadır. Ancak bu isimler birbirinden bağımsız iki ayrı âlemi değil, âlemin görünen ve görünmeyen iki kısmını ifade eder.

İnsanın gayb âlemine karşı duyduğu merak ve arzular ilk insanın yaratılışı ile başlar. İnsanın bu merakı öncelikle şehâdet âlemine karşı başlamış, akıl ve vahiy ile de merakı gayb âlemine doğru evrilmeye devam etmiştir. Materyalist-pozitivist felsefeyi istisna tutacak olursak, varlık realitesini duyuların ötesinde yer alan bir gayb âleminden bağımsız düşünmek mümkün görünmemektedir. İnsanın idrak ettiği şehâdet âlemi ile sınırlı olsa bile; manevi arzuları, istekleri, hayalleri, ümitleri ve korkuları vahiy ile bildirilen bir gayb âleminin varlığına işaret eder. Kelâm gayb âlemi hakkında bir gerçeklik ifade etmeyen zannî bilgilere karşı, vahiy ekseninde yaptığı açıklamalarla insanları aydınlatmaya çalışır. Bu manada insan, madde merkezli bakış açısının meydana getirmiş olduğu eksikliği ancak vahiy ile yoğrulmuş gayb bilgisiyile telâfi edebilmiştir.

Kelâm âlimleri gayb âlemini, bir varlık ve bilgi problemi olarak çözmeye gayret etmişlerdir. Nitekim kelâm ilminin tarihi sürecini incelediğimizde üzerinde en fazla söz sarf edilen konuların başında imanla özdeşleşen gayb ve gayb âlemi ile ilgili konuların yer aldığını görmekteyiz. Ebü'l-Hüzeyl el-Allâf (ö. 235/850), Ebû Mansûr el-Mâtürîdî (ö. 333/944), Kâdî Ebû Bekîr el-Bâkîllânî (ö. 403/1013) ve Ebü'l-Mu'în en-Nesefî (ö. 508/1114) gibi kelâm ilminin önde gelen bilginleri âlem tasavvuruna önem ve öncelik vermişlerdir. İlk dönemlere ait akâid eserleri incelendiğinde, gayb âleminin şehâdet âlemi ile birlikte iman ve inanç esasları bağlamında ele alındığı görülmektedir. Daha sonraki dönemlerde telif edilen eserlere bakıldığında ise, âlem üzerinden yola çıkılarak oluşturulan istidlâl metoduyla Allah'ı daha iyi tanıma ve tanıtmanın temel amaç hâline geldiği görülmektedir. Bu eserlerde şehâdet ve gayb

âleminin iç içe iki âlem olarak ele alındığı fark edilmektedir. Gayb âleminin şehâdet âlemine olan mesafesi, cevherin araza olan mesafesi gibidir. Kelâm ilminde belirtildiği üzere cevher arazsız, araz da cevhersiz olmadığı gibi şehâdet âlemi ile gayb âlemi de birbirinden hâli değildir. Arazın varlığıyla cevherin varlığına ulaşıldığı gibi, kelâm bilginleri de şahit âlem üzerinden gayb âleminin varlığını ispat etme yoluna gitmişlerdir. Öte yandan gayb âlemi olmadan şehâdet âleminin varlık nedeninin anlaşılamayacağı vurgulanmıştır. İşte bu yönü ile kelâm ilmi, pozitif bilimlerden ayrılmaktadır. Çünkü vahyî bilgiye itibar etmeyerek salt akla dayanan bilimin şehâdet âlemi üzerinde gözlem, analiz ve sentezler neticesinde elde ettikleri bilgiler, insanın sadece dünya hayatını ilgilendiren kısmı ile sınırlı kalmış, gayb âlemi hakkında insanlığa bilgi sunmaktan aciz kalmışlardır. Bununla beraber şehâdet âlemi algılanabilir sınırlarıyla ölçülebilmekte ve bu yönü ile bütün insanlığın kabul ettiği ortak bilgi konusu ve kaynağı olabilmektedir. Buna karşın gayb âlemi ise duyu organlarının ötesinde olup varlığı ancak vahiy ile haber verildiğinden bir inanç ve iman konusu olabilmıştır. Öte yandan varlığa bu inanç düzleminde bakan kelâm âlimleri, bir taraftan şehâdet âlemini gayb âlemi olmaksızın ele almanın yeterli olmayacağına dikkatleri çekerken diğer taraftan gayb âlemini anlamak ve anlamlandırmak için şehâdet âleminden hareketle gayb âlemi hakkında fikir yürütmüşlerdir. Bunun için kelâm âlimleri, kıyâsü'l-gâib ale's-şâhid (istidlâl bi's-şâhid ale'l-gâib) metodunu kullanarak gayb âleminin cennet, cehennem ve melek gibi konuları için mü'minleri itmi'nan, inkâr edenleri ise ikna ve ilzam edecek bilgiler sunmayı hedeflemişlerdir. Bu inanç sayesinde insan maddenin esaretinden sıyrılarak maddenin ötesindeki anlamı yani niçin ve kim tarafından yaratıldığı sorusunun cevabını aramıştır. Böylelikle insan, sonsuz olan arzularının cevabını sadece şehâdet âleminin ötesindeki gayb âleminden gelen vahiy ile bulabilmıştır. Böylelikle insan, gayb âlemine inanmakla her şeyin yaşanandan ve görünenden ibaret olamayacağını, varlığının şehâdet âleminden sonra da devam edeceğinin farkına varmıştır. Bu minvalde şehâdet âlemi gayb âlemini anlamlandıran bir basamak olarak değerlendirilmiştir. Bir diğer taraftan her iki âlemin varlığının eser-müessir bağlamında Allah'ın varlığına delâlet ettiği ispatlanmaya çalışılmıştır. Böylelikle Allah'ın ezeli ve ebedî olduğu her iki âlemin ise hadis olduğu neticesine varılmıştır.

İslâmî ilimlerde, en temel konulardan biri olan gayb âlemi hakkında sayısız kaynaklardan birçok fikir beyan edildiği muhakkaktır ki günümüzde de bu mevzu ve problemleri hakkında çalışmalar yapılmaktadır. Ancak gayb âleminin bilgi ve varlık boyutunun kelâm âlimlerinin düşünceleri kapsamında bütüncül olarak ele alınmaması, bizi bu eksikliği doldurmaya sevk etmiştir. Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde kelâm bilginlerinin eserlerinde yaptıkları izahât ve bir ilim olarak kelâmın ortaya koyduğu özgün bakış açısı yanında felsefecilerin ve mutasavvıfların görüşlerine de yer yer değinilmiştir. Bu çalışma ile temel amacımız İslâm medeniyetinde, kelâm ilminde ve Kur’ân’ın en temel ilkeleri doğrultusunda gayb âlemi ile ilgili var olan tarihî mirası detaylarıyla gözden geçirmek ve kelâm ilminin gayb âlemine bakış açısını göz önüne sermek olmuştur.

Çalışmamız, giriş, üç bölüm ve sonuçtan müteşekkildir. Giriş bölümünde araştırmamızın amacı, konusu, kaynakları ve yöntemi üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde öncelikle iki temel kavram olan “varlık” ve “âlem” kelimelelerinin sözlük ve terim anlamlarına yer verilmiştir. Gayb kelimesinin kullanım alanları ele alınırken farklı inanç ve düşüncelerin gayb telakkileri, bu kavramın Kur’ân ile beraber kazandığı ıstılâhî anlamı, gayb âleminde yer alan varlıkların gerçekliği, haricî mevcudiyetlerinin/varlıklarının olup olmadıkları, hâdis ve kadîm olmak üzere varlığın kısımları, kadîm varlık olarak Allah Teâlâ’nın zât, isim ve sıfatları, Allah Teâlâ’nın hâdis varlıklarla olan irtibatı, Allah Teâlâ’nın cevher, cisim ve araz özelliklerini taşıyan hâdis varlıkları yaratması, kelâm atomculuğu ekseninde “âlemin ezeliyeti” problemi, şehâdet ve gayb âleminin ne olduğu gibi konular üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde objektif, subjektif ve geçerli olmayan bilgi vasıtaları/kaynakları; üçüncü bölümde gayb âleminin canlı ve cansız unsurları, olarak melek, cin, şeytan, cennet ve cehennem vb. konular hakkında bütüncül ve sistematik bilgiler verilmiştir. Sonuç bölümüne gelindiğinde ise, her bölümün sonunda varılan neticeler tekraren değerlendirilerek elde edilen kanaatler ana hatlarıyla özet bir şekilde sunulmaya çalışılmıştır.

Gayret bizden, başarı mutlak gaybın sahibi olan Allah’tandır.

Dr. Faruk GÜN
Denizli - 01.10.2022